

Oneliner:

Dagelijks worden vele vindplaatsen op het Irakese platteland geplunderd door georganiseerde bendes.

Aandachtspunten:

- De bakermat van onze westerse beschaving ligt in het oude Mesopotamië, het huidige Irak. Hier heerste vijfduizend jaar geleden een cultuur, die allerlei elementen bevatte die ook thans nog in onze samenleving terug te vinden zijn.
- Vrijwel dagelijks worden archeologische vindplaatsen op het Irakese platteland geplunderd door goed georganiseerde en bewapende bendes. Komen de resultaten van deze roofopgravingen eenmaal op de westerse markt, dan ontbreken uiteraard de nadere archeologische gegevens, waardoor deze voorwerpen waardeloos zijn voor verder wetenschappelijk onderzoek.
- Uitvoer van kunstobjecten uit Irak is sedert 6 augustus 1990 verboden, tenzij deze voorwerpen vergezeld gaan van documenten, waardoor hun legale status kan worden aangetoond. Indien deze echter ontbreken, dan is de invoer en de handel in deze cultuurgoederen, binnen de EU verboden.

Illegale handel in beschermd cultureel erfgoed uit Irak

Tot 1991 was het archeologisch onderzoek en het toezicht daarop in Irak tamelijk goed geregeld. Daar is nu, tengevolge van het economische embargo en de oorlogshandelingen, een einde aan gekomen. Er is dan ook sindsdien een onrustbarende grote illegale smokkel van geroofde en opgegraven kunstvoorwerpen op gang gekomen.

In Mesopotamië, het huidige Irak, ligt de bakermat van onze westerse beschaving. Onze maatschappij heeft zich ontwikkeld uit één die rond 3200 v.Chr. ook al heersers, ministers, onderministers en ambtenaren kende. Deze samenleving kende arbeiders die betaald kregen, waar een zorginstantie was voor weduwen en wezen en waar de eerste steden werden gesticht. Er was sprake van internationale handel over afstanden van meer dan tweeduizend kilometer en men besteedde er ingewikkelde irrigatiewerken aan. Hier ontstond ook voor het eerst een juridisch systeem met wetten en vastgelegde rechten en plichten. Bovendien valt te stellen dat de oudste vorm van schrift, waarmee een eind kwam aan de prehistorie, het spijkerschrift is. Het Irakese culturele erfgoed is daarom niet alleen voor Irak van belang, maar voor de hele wereld. Daarom gaat, wat er thans in Irak gebeurt met de verkwanseling van werelderfgoed, ons allemaal aan.

Illegale activiteiten

Tot 1991 was het archeologisch onderzoek en het toezicht daarop in Irak tamelijk goed georganiseerd. Helaas veranderde dat door de tweede Golfoorlog, het economische embargo tegen Irak en de invasie van de westerse coalitietroepen. De vernietiging van oudheden door oorlogshandelingen en de smokkel van geroofde en illegaal opgegraven kunstvoorwerpen nam in deze onoverzichtelijke situatie een hoge vlucht. Bombardementen op steden beschadigden ook musea, die bovendien werden geplunderd. Maar niet alleen musea werden getroffen. Ook uit bibliotheken, archieven en van archeologische vindplaatsen werden objecten van onvervangbare culturele waarde ontvreemd. Deze voorwerpen lopen het risico illegaal uitgevoerd te worden en terecht te komen op de westerse en Aziatische kunstmarkt.

Nog steeds is een deel van de collecties in het Nationaal Museum, de Nationale Bibliotheek en archieven in Bagdad vermist.

Dagelijks worden vele vindplaatsen op het Iraakse platteland geplunderd door georganiseerde bendes die zwaar bewapend zijn. Goedwillende voormalige wachters van de Oudheidkundige Dienst hebben hiertegen geen verweer. Ze worden bovendien al een tijd nauwelijks of niet betaald, hebben slecht vervoer en geen wapens. Daarnaast worden historisch belangrijke steden als Isin en Umma, evenals recentere islamitische centra als Samarra, door plundering en geweld getroffen. Voor de resten van legendarische steden als Babylon, Niniveh en Ur wordt gevreesd. Zo zal in acht tot tien jaar verdwijnen wat in meer dan vijf millennia tot stand is gebracht! Het gaat daarbij ook om de context van objecten in de grond. Voor een archeoloog zijn niet de voorwerpen alleen belangrijk, maar ook de plaats waar ze gevonden zijn en wat eraan lag. Het is de archeologische context, die door de roofopgravingen wordt verstoord. Daarmee wordt het wetenschappelijk onderzoek enorm bemoeilijkt, zo niet onmogelijk gemaakt. Het is dus niet alleen het voorwerp in de vitrine op zich, dat ons iets vertelt over het culturele verleden, maar het gaat ook om het verhaal eromheen.

Rode lijst

Internationaal is veel rumoer ontstaan na de tragische plundering en vernietiging van cultuurgoederen, archeologische vindplaatsen en monumenten van onvervangbare historische waarde. Veel internationale organisaties (zoals de VN Veiligheidsraad, de Raad van de EU, ICOM, UNESCO), musea en instellingen hebben zich sterk gemaakt om iets te doen tegen de illegale uitvoer uit Irak en de handel in dit (inter)nationale cultureel erfgoed. De ICOM heeft in 2003 een zogenaamde *Emergency Red List of Iraqi Antiquities at Risk* opgesteld (<http://icom.museum/redlist>). Hierin zijn algemene categorieën cultuurgoederen beschreven die favoriet zijn op de illegale kunstmarkt. De lijst is opgesteld door een team van internationale experts.

Op wettelijk gebied bestaat een aantal mogelijkheden voor bescherming. Irak heeft wetgeving die onder meer smokkel van oudheden verbiedt en er is regelgeving voor registratie van oude manuscripten en oudheden. De Haagse Conventie (1954) en het Eerste Protocol zijn geratificeerd in Irak, evenals UNESCO 1970. Na de plunderingen in 2003 heeft de VN Veiligheidsraad specifieke restricties afgekondigd, die overgenomen werden door de Raad van de Europese Unie. Op het gebied van de handel in cultureel erfgoed is dit vastgelegd in artikel 3 van EG-Verordening 1210/2003 van 7 juli 2003. Omschreven is hier om welke cultuurgoederen het precies gaat en wie de bevoegde autoriteiten zijn in alle EU lidstaten. De lijst met indelingen in categorieën en douanecodes komt nagenoeg overeen met die in de bijlage bij EG-Verordening 3911/92 betreffende de uitvoer van cultuurgoederen uit de EU, zij het zonder de waardedrempels.

In het algemeen kan worden gezegd dat de uitvoer van voorwerpen uit Irak na 6 augustus 1990 verboden is zonder toestemming van de bevoegde autoriteiten, hun rechtmatige eigenaar of indien het in strijd is met de Iraakse wet- en regelgeving. Ook is de invoer van deze goederen in de EU verboden. Daarnaast is handel in Iraakse cultuurgoederen niet toegestaan, evenals handel in andere voorwerpen van archeologisch, historisch, cultureel, groot wetenschappelijk en religieus belang, met inbegrip van onder meer de handel in voorwerpen die een integrerend onderdeel vormen van de openbare collecties van Iraakse musea, archieven of vaste collecties van bibliotheken of van religieuze instellingen.

Legale status

In Nederland is ter uitvoering van Verordening 1210/2003 door de minister van Buitenlandse Zaken de Sanctieregeling Irak 2004 II vastgesteld. De wettelijke grond voor deze sanctieregeling is de Sanctiewet 1977. Overtredingen van de voorschriften bij of krachtens de

Sanctiewet, worden in de Wet op de economische delicten aangemerkt als misdrijf of als overtreding. De Erfgoedinspectie is aangewezen voor het toezicht op de naleving en werkt hierbij nauw samen met douane, politie, experts en collega's in de EU.

Kleine voorwerpen, zoals bijvoorbeeld rol- of cilinderzegels van verschillende steensoorten, kunnen aan de aandacht van controleambtenaren ontsnappen. Ze zijn echter van groot belang voor de wetenschap, omdat ze veel informatie kunnen verschaffen over bijvoorbeeld het economische verkeer. Kleitabletten met spijkerschrift, papyrus of papier met andere schriftsoorten, stand- en zitbeelden, aardewerken en metalen vaatwerk, mens- en dierfiguurtjes van gebakken klei of van steen - al deze voorwerpen kunnen afkomstig zijn uit Irak en zijn in principe verdacht. Bij voorwerpen met inventarisnummers moet men extra alert zijn, evenals bij voorwerpen met klei- of schuursporen (weggepoetst nummer).

Het Irakese culturele erfgoed, ongeacht uit welke periode, moet worden beschermd. Het is betreurenswaardig dat te weinig mensen het belang (onder)kennen van dit erfgoed en dat door economische omstandigheden, slechte beveiliging en registratie, politieke onrust en gewelddadigheden cultuurgoederen het grondgebied van Irak kunnen verlaten. Er ligt een schone taak voor de kunsthandel om dit belang te erkennen en uit te dragen en de voorwerpen, afkomstig uit dit gebied, bij verkoop te voorzien van documentatie waarmee hun legale status kan worden aangetoond. De verleiding om op de westerse markten leuke dingetjes te kopen die mogelijk behoren tot het Irakese culturele erfgoed, is groot. Maar daarmee wordt ook de plundering aan de oorsprong in stand gehouden. Indien toch wordt getwijfeld aan de herkomst van voorwerpen, kan contact worden opgenomen met de Erfgoedinspectie, de ICOM of met Interpol.

Wij kunnen ons het verleden van Nederland moeilijk voorstellen zonder de bekentenis van Balthasar Gerards' moord op Willem van Oranje in 1584, of het verdrag van de Vrede van Munster in 1648, waarin Spanje de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden erkende als een onafhankelijke staat, of de hunebedden en de archieven van de VOC. Toch is zo'n situatie in Irak nu zeer nabij.

Marja van Heese, Erfgoedinspectie Den Haag.
Diederik Meijer, Rijksuniversiteit Leiden.

Onderschrift afbeelding:

Voorbeeld van een cilinderzegel, met een moderne afrolling. De cilinder van gebakken klei, ca. 2 cm hoog, toont een rijtje mannetjes, afgewisseld met boommotieven. Dit rolzegel uit ca. 1800-1750 v.Chr., werd gevonden in Tell Hammam al Turkman, Syrië. *Dit voorwerp is dus niet uit Irak gestolen!* Deze cilinders werden gebruikt om op kleitabletten af te rollen, zodat het plaatje - dat van ieder zegel verschillend was - getuigde van de aanwezigheid van de zegeleigenaar bij een contractsluiting, proces-verbaal van een rechtzaak, of iets dergelijks. Deze kleine voorwerpen, meestal tussen de 1,5 en 6 cm hoog en van steensoorten gemaakt, vormen een zeer belangrijke bron van kennis over mythologie en kunst. Ca. 4500 cilinderzegels zijn uit het museum in Bagdad gestolen, tot nu toe is er geen teruggebracht.

